

Ezennel ünnepélyesen kivezetjük a Frida-témát az Artmagazinból.
Legalábbis egy darabig. Hasta la vista, baby!

Csizmadia Krisztina

EGY PROFÁN IKON SZÜLETÉSE

A Frida Kahlo-jelenség
néhány aspektusa

Julio Galán: *Tehuana lány a Tehuantepec-i földszorosból*, 1987, olaj, akril, vászonra kasírozva, 208 x 208 cm

A Diane and Bruce Hall Collection jóvoltából © HUNGART 2018

Francesco Fontebasso: *Szent Teréz elragadtatása*, 18. század közepe, olaj, vászon, 72 x 56 cm, kerettel: 81,5 x 64 x 6 cm, Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, leltári szám: 72.6

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Frida Kahlo: *Emlék (A szív)*, 1937, olaj, fémlemez, 40 x 28,3 cm, magángyűjtemény

© Banco de México Diego Rivera & Frida Kahlo Museums Trust, México D. F. / HUNGART 2018

Az első magyarországi Frida Kahlo-tárlat, a *Remekművek a mexikóvárosi Museo Dolores Olmedóból* idén nyáron nyílt meg a Magyar Nemzeti Galériában, és négy hónap alatt több mint kétszázhuszezeren voltak rá kíváncsiak. Ezzel egy időben a londoni Victoria & Albert Museum *Making Her Self Up* kiállítása a mexikóvárosi Frida Kahlo Múzeumból válogatva a festő ruháira és személyes használati tárgyaira fókuszált, melyeket a Natasha és Jacques

Gelman Gyűjtemény Frida-festményei kísérték. Ez a két idei kiállítás együtt átfogó képet adott Kahlo festészetéről és személyiségéről, magáról a Frida-jelenségről. Még egy figyelemre érdemes kiállítás foglalkozott mexikói művészettel 2018-ban, mely új vizsgálódási pontokkal szolgálhat Frida Kahlo művészetével kapcsolatban: a New York-i Metropolitan Museum *Pinxit Mexici 1700–1790* összeállítása 18. századi mexikói festményeket mutatott be nyáron.

A budapesti kiállítás záróterme, a *Fridamánia* a festő utóéletét, kulturális ikonná válását járta körül. Egyik része a *chicano street art* témáját felvetve számtalan falkép fotóját vonultatta fel. Az említett kiállítások mentén vázolnám fel, hogy a több évszázados festészeti hagyományok hogyan képeződnek le Frida művészetében, és hogy Frida alakja és művészete hogyan örökítődik át az utána következő művészgenerációkra.

Jusepe de Ribera (másolat): *Szent Sebestyén*, 17. század, olaj, vászon, 122 x 90 cm, Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, leltári szám: 526

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Frida Kahlo: *A megsebzett szarvas*, 1946, olaj, farostlemez, 22,4 x 30 cm, Carolyn Farb Collection, USA, Texas, Houston

© Banco de México Diego Rivera & Frida Kahlo Museums Trust, México D. F. / HUNGART 2018

Előzmények, hagyományok, újítások

Frida Kahlo kapcsán sokszor vizsgált kérdés, hogy a férjével, Diego Riverával együtt gyűjtött prekolumbiánus – a spanyol hódítás előtti – művészet, illetve a tradicionális mexikói fogadalmi képek, az *ex-votók* és *retablók* milyen hatással voltak festészetére. Ez utóbbira a két legkiemelkedőbb példa 1932-ből a fémlapokra festett *Henry Ford kórház* és *A születésem* című művek. A prekolumbiánus művészet és ikonográfiája esszenciális eleme Kahlo festészetének, és egyben a *Mexicanidad* szellemiségét hordozzák, példaként *A dajkám és én*, *Lucha Maria portréja*¹ vagy *Az univerzum szerelmi ölelése* című festményeket említeném.

Ennek ellenére vajon elkerüli-e Frida, hogy hatással legyen festészetére az elveivel ellenkező koloniális éra művészete, amely a terjeszkedő katolicizmussal elnyomta és irtotta az őshonos népeket és azok művészi megnyilvánulásait, amelyekkel ő annyira rokonszenvezett? Minden bizonnyal nem. A barokk kori ellenreformációban népszerűvé vált képtípusok az Új-spanyolországi Alkirályságban is megjelentek az oltárokon és a szentképeken. Mindezen túl Frida gyermekkorától kezdve, mélyen hívő katolikus édesanyja révén testközelből találkozott ezekkel az ábrázolásokkal.

A mexikói művészetről általánosságban is elmondható, hogy a koloniális keresztény művészet keveredik, majd szintézist alkot a helyi, ősi elemekkel, és ezt figyelhetjük meg Frida munkáin is. Ilyen az *Emlék* címet viselő, 1937-es műve, amely húga és férje viszonya miatt érzett fájdalmát ábrázolja. Tehetetlenségének nyomatékot adva, önmagát kar nélkül ábrázolja, testét rúd döfi át, amely az őt megnyomorító buszbaleset fémrúdja is utalhat, szíve helyén így egy lyuk tátong. A rúd két végén – akárcsak egy libikókán – két kis angyalfigura ül. Frida hatalmas szíve a parton hever és patakokban ömlik belőle a vér. Frida sír. A szívét átütő rúd felidézi Ávilai Szent Teréz eksztázisát, amikor Istennel kötött szent jegyessége megpecsételéseként szívét átszúrja az Égi Szerelem angyala, mely jellemzően barokk képtípus² és kasztíliai szent lévén különösképp népszerű ábrázolás Spanyolországban. A hatalmas, vérző Szent Szív motívuma Mexikóban is elterjedt szimbólum, gyakran a töviskoszorúval körülvett lángoló szívként jelenik meg.³ A szív az azték rituális áldozatbemutatásra is reflektál,⁴ amikor élő emberek mellkasából tépték ki még dobogó szívüket.

Egy másik kedvelt barokk képtípus, a Szent Sebestyén mártíromsága⁵ köszön vissza *A megsebzett szarvas* című festményen. Sebestyén

Diocletianus császár tábornoka volt, de keresztény hite miatt végül törvényszék elé állították, majd nyíllal kivégezték. A fához kötözött, holtan hitt testet ott hagyták. Éjszaka a keresztények, köztük egy Iréne nevű özveggy, jöttek eltemetni, de látták, hogy még életben van, ezért magukhoz vették és Sebestyén csodás módon meggyógyult.

1946-ban Frida komoly gerincműtéten esett át New Yorkban, amelyhez nagy reményeket fűzött. A várt gyógyulás helyett azonban visszatért a fájdalom, sőt más helyeken is jelentkezett testében. Ezen a képen hibrid teremtményként ábrázolja magát, saját fejét egy menekülő szarvas testéhez illeszti. Noha az állat halálos veszélyben van, testéből nyilak állnak ki és lassan elvérzik, Frida-arca kifejezéstelen marad.⁶

Az Európából az Újvilágba áramló koloniális barokk művészet után időben következő korszak, a 18. századi mexikói festészet hatásait is felfedezhetjük Frida képein.

Az 1937-es *Lev Trockijnak dedikált önarckép* érdekes keletkezéstörténettel bír. Trockijt, a marxista politikust hatalmi harcok miatt 1928-ban száműzték a Szovjetunióból, több országban bujkált feleségével, de moszkvai nyomásra mindenhol kiutasították, 1936-ban Norvégiából is távoznia kellett. A kommunista

Ignacio María Barreda: *Doña Juana María Romero portréja*, 1794, olaj, vászon, 190 × 116 cm, Museo Nacional de Historia Castillo de Chapultepec, INAH, Secretaría de Cultura, Mexikóváros

Forrás: Wikimedia Commons

José de Alcibar: *M. María Anna Josefa de San Ignacio nővér fogadalmi képe*, 1793, olaj, vászon, 103,5 × 83,5 cm, kerettel: 132 × 111 × 11 cm, Szépművészeti Múzeum, Régi Képtár, leltári szám: 74.9

© Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria

Frida Kahlo: *Tehuana önarckép (Diegóra gondolva)*, 1943

The Jacques and Natasha Collection of Mexican Art, The Vergel Foundation, Tarpon Trust jóvoltából
© Banco de México Diego Rivera & Frida Kahlo Museums Trust, México D. F. / HUNGART 2018

elvekkel szimpatizáló Rivera házaspár petíciót nyújtott be Mexikó elnökének, hogy menedéket biztosíthassanak Trockijnak. Cárdenas elnök jóváhagyta kérésüket, és 1937. január 9-én Trockij feleségével partra szállt Tampicóban. Frida a Casa Azulban szállásolta el a házaspárt, ők pedig Diegóval addig a San Ángel-i házukba költöztek át. A két házaspár gyakran találkozott, Frida és Trockij rövid időre szerelmi viszonyba is bonyolódott. November 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója és Trockij születésnapja alkalmából Frida önarcképet ajándékozott az ünnepeltnek. A harmonikus kompozícióban alakja függönyök között jelenik meg. *La Mexicanaként* ábrázolja magát, napszárga szoknya virágminitása, fehér szegélyben végződik. A ruha felső része piros, mustárszín *rebozóját* vállán átvette hordja, majdnem a földig ér. A formák szerkesztése szimmetrikus, a függönyöket összefogó zsinórok pontosan Frida derekával egy vonalban helyezkednek el, ezért ívük a könyvek

vonalt követi, az összefogástól lefelé pedig Frida szoknyájára rímelnek. A zsinórral összehúzott függöny színpadi kellék, amit gyakran használtak a gyarmatosítás korától kezdve a mexikói portréfestészetben, és a 18–19. században vált a legjellemzőbbé.⁷ Frida kezében egy apró csokor virág és az ajánlás: „*Lev Trockijnek odaadó szeretettel...*” Hayden Herrera úgy látja,⁸ inkább gyarmatosítás kori arisztokrata hölgyként jelenik meg, mint *tehuana* vagy politikai aktivistaként, a póz pedig egy kreol szolgálot idézi. Frida magabiztos, büszke tartása és a kis virágcsokor inkább Trockij iránt tanúsított elvtársi hűségét fejezi ki.

A Nemzeti Galéria kiállításán szerepel egy José de Alcíbar festette portré 1793-ból, amely a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből származik. A képen María Anna Josefát, egy esküdtet előtt álló apácáját látunk, akinek portréja az Új-spanyolországi Alkirályságban széles körben elterjedt ábrázolástípushoz tartozik,⁹ José de Alcíbartól is több ilyen ismerünk.¹⁰

A virágkoronás apácaábrázolásoknak (ún. *monja coronada*) a gyarmati időktől kezdődően több évszázados hagyományuk volt, a novíciák beavatására vagy haláluk esetén festették meg ebben a formában őket. Ezt az ábrázolási típust Frida több önarcképén is alkalmazza, leginkább az 1940-ben és azután készült műveken, mint az *Önarckép hajfonattal* vagy a *Tehuana önarckép, Önarckép Dr. Leo Eloessernek dedikálva*. Az aszkétaszerep felvételét erősödő testi fájdalmak is inspirálhatták. Fájdalmának bemutatásához a keresztény ábrázolási eszközökhöz nyúl vissza, melyeket a mélyen vallásos mexikóiak ikonjairól, az *ex-votókról* és *retablókról* emel át, ezért mindenki számára felismerhetővé teszi szenvedésének mértékét. Ő az első női festő a művészettörténetben, aki nyíltan vállalja és leplezetlen őszinteséggel jeleníti meg saját fájdalmát, személyes passióját. Számos a szenvedést tematizáló műve már egy profán-vallásos *Frida Dolorosa* képtípust alkot,¹¹ önarcképei ikonokhoz kezdenek hasonlítani.

Raul Caracoza: *Fiatal Frida (rózsaszín verzió)*,
2006, 2/40 sz. nyomat, 918 x 664 mm
© HUNGART 2018

Rupert García grafikája alapján,
festette Victor Ochoa, Chicano Park, San Diego
Forrás: Flickr, Fotó: Peyri Herrera, a CC BY-ND 2.0 licenc alapján

Reflexiók és utódok

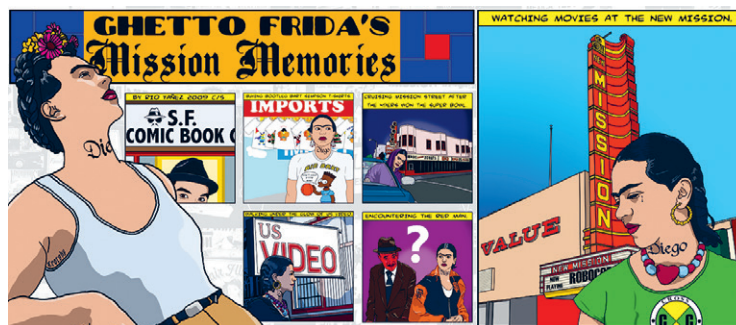
Frida 1954-ben bekövetkezett halála után közel húsz év telt el művészete újrafelfedezéséig. Az első Fridáról szóló monografikus könyvet Teresa del Conde művészettörténész írta 1976-ban, majd ezt követte Raquel Tibol könyve 1977-ben. Ugyanebben az évben, Mexikóban megnyílt első retrospektív kiállítása a mexikóvárosi Palacio de Bellas Artesben. 1984-re már olyan nagyfokú megbecsülés övezte Kahlót és egész munkásságát, hogy műveit a mexikói állam nemzeti kulturális örökséggé nyilvánította, és megtiltotta az országon kívülre szállításukat.

Mexikón kívül, a 70-es években az amerikai feminista képzőművészek kezdtek foglalkozni életművével és foglalták bele Fridát a saját koncepciójukba, mivel korát megelőzve vizsgált olyan dolgokat, feszegetett tabukat, amiket korábban más női művészek nem tettek. Ugyanebben az időben az Egyesült Államokban élő emigráns mexikóiak jogaiért, az etni-

kai elnyomás ellen szerveződött *chicano* nemzetiségi mozgalom is példaképének választotta Frida alakját. „A *chicano* mozgalom művészei a mexikói forradalmi művészet hagyományait, a mexikói kultúra és történelem szimbolikáját vették alapul, és hasonló technikákat is preferáltak: a monumentális falfestészetet és a sokszorosító grafikai eljárásokat.”¹² Az alkotók a polgárjogi mozgalom témáira – a faji/etnikai diszkriminációra, a latin-amerikai bevándorlására, a munkaerő-kizsákmányolásra és a hagyományos nemi szerepek megkérdőjelezésére reflektálnak. A mozgalom jellemzően Kalifornia államban, leginkább San Franciscóban van jelen, de a Fridát ábrázoló street art művek egész Amerikában, sőt világszerte megtalálhatók, Dublintól Buenos Airesig. A *chicano* művészet első és legfontosabb helyszíne az 1970-ben alapított San Diego-i Chicano Park, ahol a Frida- és Diego-falkepek közül is kiemelkedik Rupert García erőteljes műve. Chicano művészeti csoportok ma is működnek többek között San Franciscóban és Detroit-

ban. Frida Kahlo személyisége és politikai hitvallása, Diego Riveráéval együtt tökéletesen beleillett a mozgalom világnézetébe, ezért válhatott a szimbólumává.

Mexikóban pár évvel később, az 1980-as évek elején bontakozott ki a *Mexicanidad* és az *indigenismo* ideológiákból táplálkozó *Neomexicanismo*¹³ képzőművészeti mozgalom, melynek összetartó erejét a témaválasztás adja. Ugyanúgy jellemzi a nemzeti értékek, szimbólumok, a prekolumbiánus kultúra és a népi művészet megjelenítése, mint elődeit, de feltűnik benne egy új elem: Frida Kahlo alakja és művészete. A művészek közül sokan Frida festményeit és a róla készült fotókat, vagy Fridához hasonlóan, saját testüket használják művészi identitásuk felépítésére, amely így nemcsak közösségi, de személyes tartalmat is hordoz. Erőteljes érzelmi töltetű műveikben gyakran megjelenik a keresztény Szent Szív ikonográfiai motívuma. A mozgalom jelentős alakjai (a teljesség igénye nélkül): Julio Galán, Magali Lara, Javier de la Garza, Patricia Soriano.

Rio Yañez: *Ghetto Frida's Mission Memories* (óriáslakát), 2009
© HUNGART 2018

A mexikói kegyképkultusz és a Frida saját maga által kialakított „*Frida Dolorosa* képtípus” révén a festőnő valóban ikonná vált. (Populáris ikonná, hiszen arcképe a legmegdöbbentőbb helyeken és használati tárgyakon fedezhető fel.)

E kultusz katolikus művészeti gyökerekből eredeztethető, de Frida egyénivé formálja és felhasználhatóvá teszi az utána következő művészgeneráció számára is. A latin-amerikai országok identitásukat a képzőművészetben keresztül is

igyekeztek és igyekeznek kifejezésre juttatni. Ha pedig a művész maga az ország,¹⁴ akkor kiváltképp igaz Carlos Fuentes mexikói író kinyilatkoztatása: „*Frida Kahlo maga Mexikó.*”¹⁵

| 1 A Henry Ford kórház, A dajkám és én és a Lucha Maria – egy tehuacani lány portréja című festmények a Museo Dolores Olmedo gyűjteményébe tartoznak és szerepeltek a Magyar Nemzeti Galéria kiállításán is. | 2 Salomon Grimberg: Any Friend of Frida's is a Friend of Mine – Or, Who Collects Frida Kahlo's Art? In: *Frida Kahlo: Retrospective*. Szerk. Helga Prignitz-Poda. Prestel, München, 2010. 29. o. | 3 Hayden Herrera: *FRIDA: A Biography of Frida Kahlo*. Bloomsbury Publishing, London, 1983. 190. o. | 4 Tanya Barson: „All Art is at Once Surface and Symbol”: A Frida Kahlo Glossary. In: *Frida Kahlo*. Szerk. Emma Dexter – Tanya Barson. Tate Publishing, London, 2005. 67. o. | 5 Kelemen Pál: *Baroque and Rococo in Latin America*. New York, The Macmillan Co., 1951. 108. o. | 6 A szarvas testét saját Granizo nevű kis őzbakja alapján modellálta. Andrea Kettenman: *Frida Kahlo*. Taschen, Köln, 2003. 72. o. | 7 Uo. 24–25. o. | 8 Herrera 1983, 213. o. | 9 Gannit Ankori: Frida Kahlo: The Fabric of her Art. In: *Frida Kahlo*. Szerk. Emma Dexter – Tanya Barson. Tate Publishing, London, 2005. 41. o. | 10 *Baroque and Rococo in Latin America*, 223. o. | 11 Florian Steininger: Frida Icon. The Authoritarian Eye in the Work of Frida Kahlo. In: *Frida Kahlo: Retrospective*. Szerk. Helga Prignitz-Poda. Prestel, München, 2010. 47. o. | 12 Császár Balázs: *Kollektív cselekvény és művészet. Kötő-jelek*. Az ELTE TÁTK Szociológiai Doktori Iskolájának Évkönyve. 2014. 7. o. | 13 A kifejezést először Teresa del Conde művészettörténész használta. | 14 Edward Lucie-Smith: *Latin American Art of the 20th Century* (Second edition). World of Art. Thames & Hudson, London, 2004. 8. o. | 15 Carlos Fuentes: Introduction. In: *The Diary of Frida Kahlo: An intimate self-portrait*. Szerk. Phyllis Freeman. H. N. Abrams, New York, 1995.

BUDAPESTI
OPÉRETT
SZÍNHÁZ

FÉNYES SZABOLCS – HARMATH IMRE

AZ ELŐADÁSBAN ELHANGZÓ BETÉTDALOK SZÖVEGÍRŐI: G. DÉNES GYÖRGY, KOVÁCH KÁLMÁN, SZÁSZ PÉTER ÉS BÉKEFFY ISTVÁN

MAYYA

REVÜOPÉRETT

SZENDY SZILVI • FISCHL MÓNIKA
DOLHAI ATTILA • BRASCH BENCE
AUKSZ ÉVA • KISS ZOLTÁN
LAKLÓTH ALADÁR • Mészáros ÁRPÁD ZSOLT

ÁTDOLGOZTA: GÉM GYÖRGY ÉS RÉTHLY ATTILA
 ZENEI VEZETŐ, KARMESTER: BOLBA TAMÁS
 KARMESTER: DINYÉS DÁNIEL
 KOREOGRÁFUS: LÖCSEI JENŐ

RENDEZŐ: RÉTHLY ATTILA

Az előadás az UMPA
Ügynökség engedélyével
jött létre.

Köszönjük
a Magyar Honvédség
támogatását.

www.operett.hu
jegy@operett.hu

f @operettszinhaz · 06 1 312 4866